

نظام مالی اسلامی در معرض آزمون

عکس العمل مناسب در برابر تکانه‌ها*

خلاصه‌ای از سخنرانی خانم زتی اختر عزیز، رییس کل بانک مرکزی مالزی (نگارا)

ترجمه: کامران سپهری

با تبدیل شدن نظام مالی اسلامی به یک بخش اصلی در نظام مالی بین‌المللی، اکنون این نظام در برخورد با رویدادهای گوناگونی همچون بحران مالی جهانی اخیر، مورد آزمون قرار می‌گیرد. تاریخ نشان داده است که بروز بحران‌های جهانی، رویدادی مستمر و تکرار شونده است و بنابراین، کلید موفقیت حرفه مالی اسلامی عبارت است از اطمینان یافتن از اینکه خود این نظام منبع چنین بی‌ثباتی‌های مالی نباشد و بتواند به سطحی از قابلیت و کفایت برسد که حداقل تداوم خود را تضمین نماید.

درس‌هایی از بحران بانکی سیستماتیک (همه‌گیر)

طی ۲۷ سال اخیر، جهان با ۱۲۴ بحران بانکی قابل ذکر مواجه بوده است. با آنکه عامل شروع این بحران‌ها اکثراً متفاوت بوده، اما همه آنها سبب از دست رفتن اطمینان و پیدایش ماریپیج نزولی ارزش دارایی‌ها شده‌اند.

کمی بیش از ۱۰ سال پیش، این اتفاق در آسیا افتاد. در پی درس‌های گرفته شده از این تجربه، آسیا توانست برای اداره آثار مسری بحران مالی اخیر موقعیت بهتری را به دست آورد. عامل کلیدی در این راه نیز عبارت بود از تقویت بنیادهایی که سبب ایجاد عکس‌العمل مناسب برای مقابله با تکانه‌های وارده به نظام مالی می‌گردند و امکان تداوم و بقا در خلال چنین بحران‌هایی را فراهم می‌آورند.

میان بحران جاری و بحران آسیا، تشابهاتی وجود دارد: در هر دو مورد، بحران پس از یک دوره رونق قوی، گسترش زیاد اعتبارات و افزایش شدید قیمت دارایی‌ها بوجود آمد. به عبارت دیگر، قبل از بحران آسیایی، وام‌های زیادی به بخش شرکت‌ها داده شده بود، فعالیت‌های سرمایه‌گذاری بیش از حد بود و حجم آن در بسیاری از اقتصادهای منطقه، به بیش از ۳۵ درصد تولید ناخالص داخلی می‌رسید. بحران وام‌های رهنی درجه دو نیز حاصل عملیات اعطای وام بدون رعایت احتیاط بود. شرایط نرخ بهره پایین نیز بر افزایش قیمت دارایی‌ها افزود. در این دوره، اعتبار داخلی به سطح غیرقابل دوام ۱۸۰ درصد تولید ناخالص داخلی رسید. در سال ۲۰۰۷، حجم اعتبارات در آمریکا به ۲۴۰ درصد تولید ناخالص داخلی رسید. خاصیت اهرمی بیش از حد اعتبارات و افزایش تقبل ریسک به علت سهولت اخذ اعتبار،

سبب بوجود آمدن حباب‌های دارایی گردید. در هر دو مورد، میزان نقدینگی نیز به شدت افزایش یافته بود. آسیا و آمریکا هر دو با وفور و ورود سرمایه روبه‌رو شدند. این امر به واسطه رتبه‌بندی اعتباری بالای کشورها و ابزارهای مالی تبدیل به اوراق بهادار شده در آمریکا، تقویت گردید. پیدایش بحران سبب تغییر جهت این جریان‌های سرمایه گردید و کشورها در شرایط انسجام شدید مالیه بین‌المللی نتوانستند متوجه این واقعیت شوند که بحرانی که در یک بخش نظام مالی بوجود می‌آید، نه تنها به سایر بخش‌های نظام مالی سرایت خواهد نمود، بلکه حتی بر دیگر نظام‌های مالی نیز اثر خواهد گذاشت.

تشابه دیگر دو رویداد مورد بحث عبارت بود از فقدان ظرفیت مدیریت ریسک اضافی وابسته به تغییر شکل بخش مالی. در آسیا، افزایش آزادسازی مالی، همراه با تحولات لازم در زیرساخت مالی داخلی و ظرفیت مدیریت ریسک اضافی و ضربه‌پذیری همراه آزادسازی مالی نبود. در بحران اخیر هم ابداعات مالی با سرعتی بوجود آمدند که فراتر از توان مدیریت ریسک ناشی از این ابداعات بود.

در مبادلات مالی، تقبل ریسک و فقدان شفافیت و افشای اطلاعات، به شدت دیده می‌شد. ساختار پیچیده ابزارهای مالی ساختاربنندی شده و جریان تبدیل به اوراق بهادار نمودن چند لایه‌ای ابزارهای مالی، تحت حمایت مقررات دولتی و زیرساخت‌های مدیریت ریسک نبود. نتیجه آنکه سبب ارزیابی کمتر ریسک مربوطه و نگهداری کمتر سرمایه احتیاطی لازم گردید و همین هرج و مرج در بازارهای مالی در پی افزایش نقدینگی در بازارهای مالی، موجب شکست عملکرد این بازارها گردید. سپس تداوم آن روند، سبب بروز ناآرامی و ورشکستگی در بخش مالی شد. به علاوه، در هر دو مورد، وقایع فوق سبب قطع فوری وام‌های بانکی گردیدند. بوجود آمدن محدودیت شدید اعتباری هم سبب تقویت آثار تخریبی بر اقتصاد شد.

در آسیا، انقباض اقتصادی شدید و بین منفی هفت درصد تا ۱۳ درصد بود، ولی در بحران مالی جاری، اثر جانبی آن بر اقتصاد هنوز حس نشده و ادامه دارد. در بحران مالی آسیا، آثار آن با تعدیل قیمت‌ها در بازار دارایی‌ها فقط

نظام مالی اسلامی
در صورتی در مسیر
توفیق قرار خواهد
گرفت که منبع بروز
بی‌ثباتی‌های مالی
نباشد و بتواند به
سطحی از قابلیت
و کفایت برسد که
حداقل تداوم خود را
تضمین نماید.

* Islamic Finance Asia: [http:// www.ISLAMICFINANCEASIA.com/3 Spon-Php](http://www.ISLAMICFINANCEASIA.com/3 Spon-Php)

طی ۲۷ سال اخیر، جهان با ۱۲۴ بحران بانکی قابل ذکر مواجه بوده است.

طی یک سال تمام شد.

در آسیا به واسطه خطر فرار سرمایه، امکان کاهش بیش از حد نرخ بهره وجود نداشت. بنابراین، در آسیا توجه سیاست به بهبود و تسهیل عمل واسطه‌گری مالی معطوف بود. در اغلب بحران‌های تأثیرگذار بر آسیا، این سیاست دارای آثار مثبتی بود و پس از ۱۲ تا ۱۸ ماه رشد اقتصادی بازگشت.

بحران مالی و تأمین مالی اسلامی

در ضمن بررسی بحران مالی جهانی، لازم است که بنیاد و ساختار نظام مالی اسلامی را بررسی کنیم تا عکس‌العمل آن را در برابر تأثیر بحران جاری و بحران‌های آینده مورد ارزیابی قرار دهیم. در بررسی پویای بحران‌ها و کاربرد بالقوه آنها برای تأمین مالی اسلامی، دو بعد مهم از لحاظ شناخت و ارزیابی امر از اهمیت برخوردارند:

بعد نخست، توان ذاتی نظام مالی اسلامی در برخورد با آزمون‌هایی چون بحران را برجسته می‌کند. تأمین مالی اسلامی به خوبی تحت حمایت پدیده‌هایی قرار دارد که به‌عنوان جزو اصلی مبادلات مالی اسلامی، عمل می‌کنند. یکی اینکه تأمین مالی اسلامی، مشوق فعالیت‌های کسب و کار و تجارت است که باعث سودآوری می‌شود و نیاز عملی و روشن اعتبار این معاملات می‌باشد. این نیاز تضمین می‌کند که منابع مالی به کانال‌هایی هدایت شوند که به مبادلات واقعی کسب و کار منجر گردند و سبب ایجاد ارتباط نزدیکی میان جریان‌های مالی و فعالیت‌های مولد گردند. بدیهی است که این امر سبب کاهش مواجهه زیاد با ریسک‌های غیر احتیاطی با ریسک‌های مازاد و تقبل ریسک‌های غیر احتیاطی می‌شود. لازم به توضیح است که در مبادلات مالی اسلامی، پول، کالا نیست، بلکه وسیله مبادله، ابزار ذخیره ارزش و واحد اندازه‌گیری است. در واقع، پول نشاندهنده قدرت خرید است و بدون فعالیت مولد نمی‌تواند قدرت خرید را اضافه نماید.

دوم آنکه، تأمین مالی اسلامی سبب تشویق مبادلات براساس مشارکت طرفین در ریسک حاصله می‌گردد. عمل مشارکت در ریسک، این توان را به نهادهای مالی اسلامی می‌دهد تا از شفافیت کامل برخوردار شوند و نسبت به انتشار اطلاعات اقدام کنند. بدون تردید، این ویژگی، سبب انتخاب روش‌های مدیریت ریسک معقول توسط نهادهای مالی اسلامی می‌گردد.

با توجه به این جنبه‌های اساسی و اهداف شریعت در تمامیت آن و الزام تأمین مالی اسلامی طبق شریعت، عکس‌العمل نظام تأمین مالی اسلامی تقویت می‌گردد. بنابراین، لازم است که متخصصان تأمین مالی اسلامی، دست‌اندرکاران آن، دانشگاهیان و ناظران کاملاً با الزامات تأمین مالی اسلامی که در واقع، با عملکرد و استاندارد بین‌المللی نیز سازگار است، آگاه باشند. در واقع، وجود این عوامل در فرایند تأمین مالی اسلامی است که باعث ایجاد مکانیزمی خودکار و تقویت ثبات و معقولیت تأمین مالی می‌گردد.

بعد دوم مربوط است به ریسک بالقوه تأمین مالی اسلامی در محیطی بحرانی. این امر وقتی بوجود می‌آید که شرایط محیط اقتصادی و بازارهای مالی در دو جهت متفاوت باشند. جهانی شدن روزافزون تأمین مالی اسلامی و انسجام بیشتر آن در نظام مالی بین‌المللی سبب می‌گردد که این نظام، بیشتر در معرض سربایت چنین شرایطی قرار گیرد.

در پویای یک بحران مالی در نظام مالی سنتی، به این مطب، آثار دور دوم یا ثانویه گفته می‌شود. دور نخست عبارت است از تحولاتی که در داخل نظام مالی سبب پیدایش بحران می‌گردد که به نوبه خود بر اقتصاد واقعی اثر می‌گذارد. آثار دور دوم مربوط به وقتی است که کاهش مجدداً سبب محدودیت بیشتر بخش مالی گردد.

تجربه نشان داده است که اگر چنین بحرانی کنترل نشود، عواقب خراب شدن شرایط اقتصادی سبب بدتر شدن شرایط مالی می‌گردد. به این دلیل، باید فوراً تصمیم گرفته شود. در مالزی طی بحران ۹۸-۱۹۹۷ تلاش‌های انجام شده برای تصمیم‌گیری در بخش مالی به منظور جلوگیری از پیدایش دور تسلسلی در فعالیت‌های اقتصادی، تحت تأثیر بحران مالی قرار گرفت.

طبق این روش غیرمستقیم، تأمین مالی اسلامی نیز می‌تواند تحت تأثیر بحران مالی قرار گیرد. رشد کمتر اقتصادی و کاهش نقدینگی جهانی به شدت بر مدل‌های

در اغلب بحران‌های تأثیرگذار بر آسیا، سیاست بهبود و تسهیل عمل واسطه‌گری مالی، آثار مثبتی داشته و پس از ۱۲ تا ۱۸ ماه موجب بازگشت رشد اقتصادی شده است.

عمل مشارکت در ریسک، این توان را به نهادهای مالی اسلامی می‌دهد که از شفافیت کامل برخوردار شوند و نسبت به انتشار اطلاعات اقدام کنند.

داد که ابداعات به شدت پیچیده و کنترل نشده می‌توانند به شدت بی‌ثباتی بوجود آورند و نظام مالی را برهم زنند. بنابراین، لازم است که ابداعات مالی اسلامی به روشنی مبتنی بر اهداف شریعت باشند و از اصول شریعت جدا نشوند. به این ترتیب، ابداعات مبتنی بر شریعت به محصولاتی مالی بدل می‌شوند که دارای ارزش متمایز و توانایی ذاتی هستند که مشخصه اساسی شریعت می‌باشد. برای رسیدن به این هدف لازم است که در تأمین مالی اسلامی، انگیزه‌های قوی برای گسترش ابداعات متکی بر شریعت داشته باشیم. در مالزی قدم‌هایی در این راه برداشته شده است. تأسیس آکادمی بین‌المللی تحقیقات شریعتی برای تأمین مالی اسلامی به این منظور بوده که تحقیقات در زمینه ابداعات پویای مبتنی بر شریعت را انجام دهد. این مرکز می‌تواند پایگاهی جهانی برای فعالیت جهانی و تحقیق با گرایش ابداعات باشد.

به‌علاوه، بانک مرکزی مالزی اقداماتی برای ایجاد پارامترهای شریعتی نموده تا کاربرد هماهنگ قراردادهای مالی اسلامی را گسترش دهد. هدف از این اقدام، تعیین مشخصات اساسی محصولات مالی اسلامی ناشی از قراردادهای مبتنی بر شریعت می‌باشد. این مشخصات به‌عنوان راهنمای کاربرد قراردادهای شریعتی در محصولات مالی اسلامی خواهند بود.

راهکار دوم عبارت است از افزایش زیرساخت‌هایی که به مدیریت ریسک اداره نهادهای مالی اسلامی کمک نمایند. جهت تضمین تداوم عکس‌العمل تأمین مالی، لازم است که زیرساختی جامع برای ایجاد توان مدیریت ریسک خاص تأمین مالی اسلامی داشته باشیم.

بدون تردید نظام مالی اسلامی نیاز دارد تا به سرمایه‌های لازم دسترسی داشته باشد، از مدیریت ریسک مؤثری برخوردار باشد و مدیریتی مجهز برای مواجهه با ریسک‌های خاص مبادلات مالی اسلامی داشته باشد. همچنین مهم است که نهادهای مالی اسلامی با نگهداری دارای احتیاطی، ریسک را توزیع نمایند (برحسب ریسک انواع عقود اسلامی) تا جریان مداومی از درآمد تضمین شود و اطمینان حاصل نمایند که مؤسسه مالی در شرایطی قرار دارد که می‌تواند در وضعیت بحرانی دارای درآمد و سرمایه لازم و کافی باشد.

در مالزی، یک سرمایه احتیاطی اضافی برای جبران ریسک موجودی انبار وجود دارد تا ریسک وضعیت بالقوه سهام در مبادلات مشارکتی را بپوشاند. همچنین لازم است که نماینده‌ای از هیأت اجرایی مؤسسه تأمین مالی اسلامی در مؤسساتی که به‌صورت مشارکتی با آن اداره می‌شوند، حاضر باشد تا منافع مؤسسه تأمین مالی اسلامی را تضمین نماید و شرایط پایش مداوم بر امور را بوجود آورد. همچنین، نهادهای مالی اسلامی مجازند در حساب‌های مضاربه‌ای، ریسک سرمایه‌گذاری را به دارندگان این حساب‌ها منتقل کنند، یعنی در عقود مشارکت در سود و زیان با شفافیت لازم و مدیریت مناسب، ریسک توزیع

کسب و کار مبتنی بر مستغلات و تأمین مالی دارایی‌ها اثر می‌گذارد. به‌علاوه، نهادهای مالی اسلامی در معرض ریسک افزایش موجودی انبار و کاهش قیمت دارایی‌های موجود در انبار (در تملک بانک و یا مشارکتی) نیز می‌باشند.

نهادهای مالی اسلامی که دارای سهم زیادی در کسب و کار مشارکتی (مضاربه و مشارکت) هستند، ممکن است به واسطه کاهش ارزش سهم ناشی از عدم تحقق سود آنها توسط مؤسسات ناشر، در معرض زیان قرار گیرند. فقدان زیرساخت بازار اسلامی پول نیز سبب می‌گردد که نظام مالی اسلامی بیشتر در معرض ریسک نقدینگی قرار گیرد.

راهکارهای تقویت عکس‌العمل نظام مالی اسلامی

با شتاب گرفتن ابداعات محصولات و خدمات مالی اسلامی و با انسجام هر چه بیشتر آن در نظام مالی بین‌المللی، ضروری است که بنیاد و زیربنای نظام مالی اسلامی دست نخورده باقی بماند. این رویکرد، رمز دوام عکس‌العمل نظام مالی اسلامی در محیط پرچالش تأمین مالی جهانی می‌باشد. کلید این کار هم چسبیدن به ابداعات متکی بر شریعت در تولید محصولات مالی اسلامی جدید است.

در بازار مالی به شدت جهانی امروز، ابداعات، کلیدی برای حفظ رقابت‌پذیری می‌باشند، ولی بحران جاری نشان

تأمین مالی اسلامی، مشوق فعالیت‌های کسب و کار و تجارت است که باعث سودآوری می‌شوند.

نیز عبارت است از هماهنگی اقدامات از طریق ارزیابی مداوم آسیب‌پذیری نظام مالی اسلامی جهت دوری جستن از بحران به عنوان بخشی از این اقدام. همکاری نزدیک بانک‌های مرکزی هم امکان عکس‌العمل سریع را در صورت نیاز فراهم می‌آورد.

سومین نکته عبارت است از یکسان سازی ارزش‌های شریعتی در کسب منافع (مصالح) سهامداران و ذینفع‌ها. حرفه تأمین مالی اسلامی می‌تواند از طریق توجه به حفظ روابط خوب با مشتریان و دیگر صاحبان منافع، از توسل به راه‌حل‌های شدید در زمان بحران پرهیز نماید.

مطلب هماهنگی با این امر در تأمین مالی اسلامی عبارت است از اصل گسترش عدالت و مسوولیت مشترک. بنابراین، توجه تأمین مالی اسلامی، فراتر از تأمین رشد و عملکرد پولی است و بر عملکرد اخلاقی بازار هم تأکید دارد. مطلب اساسی در این زمینه عبارت است از ایجاد چارچوب جامع حمایت از مصرف‌کننده.

نتیجه‌گیری

برای ایجاد رشد قوی در تأمین مالی اسلامی، لازم است که راهکار پیشرفت این حرفه با کاربرد مؤثر چارچوب حقوقی و قانونی و نظارتی، شامل ابزارهای مدیریتی و جلوگیری از بحران، همراه باشد. با شناخت راهکار تأمین مالی اسلامی و امکاناتی که بوجود می‌آورد، کلید موفقیت این کار عبارت است از تضمین وجود ویژگی‌های خاص تأمین مالی اسلامی تا بتواند ثبات و توان عکس‌العملی موجود در خود را حفظ نماید.

رشد قوی تأمین مالی اسلامی، ناشی از علاقه و توجه جوامع مسلمان و غیرمسلمان است. اگر تأمین مالی اسلامی نتواند جوابگوی نیازهای مالی متنوع باشد و نوعی تأمین مالی کارآمد نباشد، این علاقه بوجود نمی‌آید.

واقعیت این است که نظام تأمین مالی اسلامی به‌عنوان بخشی در حال رشد از نظام مالی بین‌المللی به طور روزافزونی چالش برانگیز شده و وظیفه ما عبارت است از نقش‌آفرینی بر اساس توانایی‌های ذاتی موجود در این نظام و ادامه تقویت ساختار به‌گونه‌ای که تأمین مالی اسلامی نقشی در ثبات کلی نظام مالی جهانی داشته باشد.

گردد. به‌علاوه، بانک‌های اسلامی مجاز هستند که بخشی از سود و درآمد حاصل از منابع قراردادهای مضاربه را به صورت "ذخیره تعدیل سود" نگهداری کنند تا بازدهی مداوم و رقابتی بوجود آید. بسیاری از این الزامات، براساس استانداردهای بین‌المللی است. اجرای این استانداردها در حوزه‌های حقوقی مختلف، کلید تداوم گسترش قوی تأمین مالی اسلامی می‌باشد.

با وجود آنکه اعمال معیارهای فوق، مدیریت ریسک‌های خاص تأمین مالی اسلامی را آسان می‌نمایند، ولی زیرساخت‌های حقوقی، مقرراتی و نظارتی نیز باید با تحولات سریع این فعالیت‌ها هماهنگ باشند. به‌عنوان بخشی از این زیرساخت، لازم است که یک چارچوب منسجم مدیریت بحران وجود داشته باشد تا ظهور هر گونه بحران در نظام تأمین مالی اسلامی را به شدت کنترل کند. این تلاش علاوه بر سایر تلاش‌ها باید دارای سه جنبه باشد که عبارتند از: داشتن مکانیزم و موتور برای حفظ نقدینگی کوتاه مدت، حذف دارایی‌های مشکل‌دار از ترازنامه نهادهای مالی، و تجدید سرمایه نهادهای مالی اسلامی.

این ساختار در مالزی بوجود آمده است و بانک مرکزی مالزی دارای تعدادی ابزار مالی اسلامی برای مدیریت نقدینگی نظام مالی می‌باشد. این ابزارها مورد حمایت بازار پول اسلامی توسعه یافته‌ای قرار دارند. به‌علاوه، چارچوب شبکه ایمنی مالی در مالزی، مشابه وام دهنده نهایی می‌باشد و یک نظام بیمه جامع سپرده وجود دارد که تمام سپرده‌های سنتی و اسلامی را پوشش می‌دهد. "شرکت بیمه سپرده" دارای قدرت اجرایی کافی برای تضمین سریع، موثر و کم هزینه به منظور ایجاد ایمنی ثبات نظام مالی اسلامی است. این کار علاوه بر سایر موارد، مستلزم وجود قدرت نظارتی برای تضمین تصمیم‌گیری مقتضی در موارد بحرانی است. مقامات نظارتی مؤسسات مالی مالزی نیز نهادهای مالی اسلامی را به‌طور ادواری مورد آزمون موارد سخت و بحرانی قرار می‌دهند تا آگاه شوند که در موارد بحرانی و حاد، آیا مؤسسه قادر به مقابله هست یا خیر؟

مقابله با بحران مالی جهانی هم‌چنین مستلزم تلاش‌های منسجم‌تر در سطح بین‌المللی است تا جلوی گسترش و افزایش آن‌را بگیرند. نکته اساسی در این زمینه

خواننده ارجمند

از خدمات اشتراک و تبلیغی ما استفاده بفرمایید

مجله بانک و اقتصاد